

Andrée Michel (ed.)

Family Issues of Employed Women in Europe and America

E. J. Brill, Leiden 1971, 166 stranica

Zbornik radova o obiteljskim pitanjima zaposlenih žena u Evropi i Americi pojavio se kao jedanaesta publikacija biblioteke »Međunarodne studije iz sociologije i socijalne antropologije« izdavačke kuće E. J. Brill iz Nizozemske. Urednik ovoga zbornika jest Andrée Michel, doktor sociologijskih znanosti iz Nacionalnog centra za društvena istraživanja u Parizu, poznata kao vrstan sociolog obitelji, borac za emancipaciju žena i marksista.

Okupljajući suradnike iz zemalja Evrope i SAD, A. Michel vodila se namjerom da prikaže različita i oprečna mišljenja o nuklearnoj obitelji i položaju žene — supruge i majke u užoj porodici. U svijesti ne samo laika nego i istraživača obiteljskog života uvriježile su se predrasude da je uloga muškarca — muža i oca, kao opskrbljivača i hranitelja svoje porodice, i na dobrobit i porodice i društva uopće. Također je općeraširena predrasuda da ženine uloge majke i domaćice pojačavaju bračno zadovoljstvo, odnosno da zapošljavanje žene izvan porodice i domaćinstva dovodi do bračnih tenzija i konflikata. Nadalje, da razvoj tehnologije jer se rezultira skraćanjem radnog vremena i vremena potrebnog za obavljanje domaćinskih poslova. I još jedna apriorna »istina«: da zapošljavanje žena pozitivno utječe na smanjenje fertiliteta. Ova i neka druga »stara« pitanja iz sociologije obitelji obrađena su ovdje ako ne na »nov« a ono na različit način od dosadašnjih klišeja; takav način koji izražava nastavak istraživanja vođenih tijekom posljednjih tridesetak godina, a kojih je cilj bio utvrditi kako zaposlene žene (u društvima različitih društveno-ekonomskih i političkih sistema) usklađuju svoje obiteljske i profesionalne uloge.

Zbornik broji 166 stranica, a podijeljen je u dva dijela. Prvi dio obrađuje stanje u evropskim zemljama i obuhvaća slijedeće priloge: **Muževljeva uloga opskrbljivača: kritička ocjena** (Erik Grønseth), **Dvije uloge zaposlene žene iz gradskih područja SSSR** (Anatole Kharchev i Serge Golod), **Interakcija i**

osvarivanje ciljeva u pariškim obiteljima zaposlene žene (Andrée Michel), **Neki problemi s kojima se suočavaju čehoslovačke žene danas** (Jiří Prokopec), **Zaposlenost udatih žena i promjene u odnosima spolova u Poljskoj** (Jerzy Piotrowski), **Gradska zaposlena žena u SSSR: historijski osvrt** (Rose Somerville). Drugi se dio zbornika odnosi na obitelj zaposlene žene u USA i ima četiri priloga: **Utjecaj djece na obitelj** (Harlod Feldman), **Zaposlenje i karijera: primjer profesionalno zaposlenih udatih žena** (Margaret M. Paloma i Neal T. Garland), **Povijesne promjene u načinu korištenja svoga vremena** (John B. Robinson) i **Utjecaj zaposlenosti na fertilitet** (Robert H. Weller).

Izdvojimo dva od ovih napisa!

E. Grønseth demistificira u obitelji zaposlene žene ulogu muža i oca kao hranitelja kako je ona definirana u parsonijanskoj nuklearnoj obitelji.¹ Naime, pretpostavlja se da je uloga muža i oca kao hranitelja u takvoj obitelji maksimalno funkcionalna za zadovoljavanje zahtjeva industrijskog društva i same obitelji.

Njegove kritičke odrednice jesu:

— Ekonomske i profesionalne posljedice uloga muža kao opskrbljivača obitelji za porodicu i pojedinca (profesionalna i ekonomska diskriminacija žena i njege djece, diskriminacija u porodicama s ovisnom djecom, ekonomska zavisnost majki i djece, ženina podložnost i nejednaka uloga spolova u obitelji i u političkom životu, ekonomske veze u braku).

— Neurotsko-simbiotička priroda braka i odnosa između roditelja i djece (koja jača uslijed ekonomske diskriminacije žene i ekonomske ovisnosti djece o ocu, te uslijed ekonomske ovisnosti djece o ocu, te uslijed ekonomske motiviranosti sklapanja i održanja braka).

— Odnos nuklearne obitelji prema ekonomsko-političkom sistemu i klasnoj strukturi društva (tj. subordinacija porodične grupe izvanporodičnim mehanizmima koji podržavaju ulogu oca kao i isključivog, ili barem kao najznačajnijeg opskrbljivača obitelji).

— Demografske posljedice takve percepcije o ulozi muža i oca («proizvodnja» prisilnih brakova ili brakova iz interesa, odnosno porast iz vanbračnog majčinstva, abortusa i adopcija neželjene djece).

— Seksualna opresija i represija (dvostruki standard u odnosima spolova ima za posledicu seksualno slobodnog muškarca i seksualno frustriranu i neurotičnu ženu; koje su posljedice ovakove bračne seksualne klime na normalni razvoj djece?).

— Bio-psihički poremećaji u ličnosti žene koji proizlaze iz dvostrukog standarda u odnosima spolova i iz insistiranja na njezinu ostajanju u kući (što rađa posebnim sindromom, poznatim kao «bolest domaćice»).

— Socio-politička alijenacija, apatija ili destruktivnost ekonomski i društveno ovisnih članova obitelji o ocu kao hranitelju (koja stvara pogodnu klimu za uspostavljanje i održanje autoritarne strukture društvene moći).

— Ekonomske posljedice koncepta oca kao isključivog hranitelja porodice na razini porodice i na razini društva kao cjeline (reproduciranje siro-

¹ Ovaj zanimljiv i provokativan tekst zaslužuje da bude preveden na naš jezik i objavljen u jednom od socioloških časopisa.

maštva u nižoj klasi američkog društva, porast kriminaliteta i nasilja uslijed neobuhvaćenosti ekonomskim sistemom, poremećeni život u obiteljima s dominantnom majkom i neprekidno odsutnim ocem).

— Društvena disfunkcionalnost takva koncepta, točnije njegova opasnost za slobodni društveni i individualni razvoj.

Dosad nitko nije dokazao da je monopol muškarca u kapitalističkim zemljama da bude isključivi, ili rad glavni hranitelj svoje žene i djece ujedno i najbolji način da se osigura normalni razvoj svakoga pojedinog člana obitelji, da se održi kohezija nuklearne obitelji te da se osigura normalno funkcioniranje društva. Ali zato Grønseth dokazuje suprotno: implicitno ističe neophodnost zapošljavanja žena i odraslih potomaka i neophodnost njihova uključivanja u izvanobiteljske društvene odnose.

Međutim, drugo je pitanje kako same žene doživljavaju svoju zaposlenost i svoj profesionalni život. O tome nas pobliže informiraju autori **Margaret M. Paloma i Neal T. Garland** na osnovi uzorka od 53 američke žene, sa zvanjem advokata, liječnika i sveučilišnog profesora. U svojoj analizi autori su se usredotočili na slijedeća pitanja: 1. uzroke školovanja i stručnog osposobljavanja žena, 2. važnost ženina profesionalnog angažmana za nju samu i za njezinu obitelj te na 3. profesionalne ciljeve žene.

Istraživanje na ovom malom uzorku pokazalo je da je većina žena započela školovanje prije udaje, a četvrtina je u vrijeme udaje već bila u sadašnjem zvanju. Razlozi za profesionalno opredjeljenje bili su različiti; najčešće je to bila želja roditelja. Točnije, u 33 od 53 slučajeva ispitanice su bile ili jedino dijete u roditelja ili su potjecale iz obitelji sa isključivo ženskom djecom, i upravo su one bile odabranice za ostvarenje **očevih** profesionalnih ambicija. Rjeđe se kao uzrok navodi utjecaj supruga, školovanje i zapošljavanje nakon razvoda braka, rivalstvo među sestrama i dr.

Pokazalo se da se žene zapošljavaju prije svega zbog toga što žele raditi i što vole taj posao; on im pruža zadovoljstvo i daje mogućnost samostalnog odlučivanja o sebi. No ova samostalnost, koja proizlazi iz profesionalnog angažmana žene, nije ona ista samostalnost koju mi, u našem društvu, doživljavamo u zaposlenosti i vezujemo uz zapošljavanje. Američka se žena smatra samostalnom zbog toga što može **sama** odlučiti hoće li se zaposliti i kada, odnosno hoće li prekinuti posao i kada. Društvo ne treba, a možda čak i ne želi njezin rad; obitelj ga još manje treba, pošto je hranitelj muž—otac. Žena—majka poželjnija je obitelji i domaćinstvu nego na radnom mjestu. Pitanje je, međutim, je li to američki prosjek, ili prosjek samo jedne strate?

I konačno, profesionalni ciljevi zaposlenih žena čini se da su ispunjeni već u trenutku stjecanja zvanja. Budući da je prema američkom društvenom standardu muž hranitelj obitelji te da je muž ona osoba koja je nosilac obiteljskog prestiža u zajednici, žena je samo **sporedni** radnik u porodici, prema da radi pola radnog vremena ili dase povuče iz zanimanja, ukoliko to suprug želi. Ona svoje zanimanje ne percipira kao stvaranje profesionalne karijere nego samo kao zaposlenost, kao posao koji se može napustiti zbog potreba obitelji. Autori zaključuju da su — suprotno feminističkim stavovima — brak i materinstvo izvori najvećeg osobnog zadovoljstva za mnoge američke žene s visokoškolskim obrazovanjem i uglednim zanimanjem.

Ovakva samokoncepcija zaposlene žene u odnosu na njezinu profesiju posljedica je društvenog inauguriranja žene kao »drugog spola«. U društvima

u kojima je prihvatljivo da jedino muškarac bude kreativan, nezavisan, profesionalno autonoman, da bude nosilac inicijative u profesionalnom životu, ambiciozan u stvaranju svoje karijere, žene — da bi bile društveno prihvaćene i priznate kao korisne — moraju biti usmjerene na brak i djecu, uvijek spremne da žrtvuju svoje profesionalne interese i promociju obiteljskom i bračnom, životu. Mnogi sociolozi (i ne samo sociolozi) pokušavaju dokazati postojanje veze između maloljetničke delikvencije i zaposlenosti majke. **Andrée Michel** s pravom postavlja pitanje, zašto sociolozi obitelji ne pokazuju interes da utvrde postoji li ikakva veza između juvenilne delinkvencije ili uspjeha djece i odsustva oca iz doma tijekom 12 i više sati (svako)dnevno?

Zbornici kao što je ovaj, koncipirani tematski i teritorijalno, ne samo da omogućuju uvid u iste ili slične situacije i uvriježena shvaćanja u različitim zemljama o istom društvenom fenomenu, nego bi trebalo da posluže i kao motivacija za pokretanje komparativnih istraživanja.

Ruža *First-Dilić*